

WIESŁAW WAŃKOWICZ, HALINA LIPIŃSKA

Poszukiwanie modelu kształcenia dla kierunku studiów gospodarka przestrzenna

Search the education model for university studies of spatial economy

Streszczenie. Pytanie o model kształcenia na kierunku gospodarka przestrzenna jest pytaniem o rolę absolwentów kierunku w użytkowaniu i kształtowaniu przestrzeni. Rola i zadania absolwentów wynikają z systemu zarządzania przestrzenią, będącego efektem interakcji pomiędzy obowiązującymi regulacjami prawnymi, rozwojem społeczno-gospodarczym oraz kulturą użytkowania przestrzeni. Nauka umożliwia opisywanie i wyjaśnianie zjawisk przestrzennych, ale użytkowanie przestrzeni jest efektem rozwoju cywilizacyjnego. Złożoność gospodarki przestrzennej prowadzi do tworzenia wielu wariantów programów studiów, a te integrowane są przez ramy kwalifikacji. Ramy kwalifikacji określają zakres wiedzy i umiejętności absolwentów, co pozwoliło na uruchomienie studiów inżynierskich, magisterskich i podyplomowych na Uniwersytecie Przyrodniczym w Lublinie. Pozostaje jedynie poszerzenie oferty o studia doktoranckie.

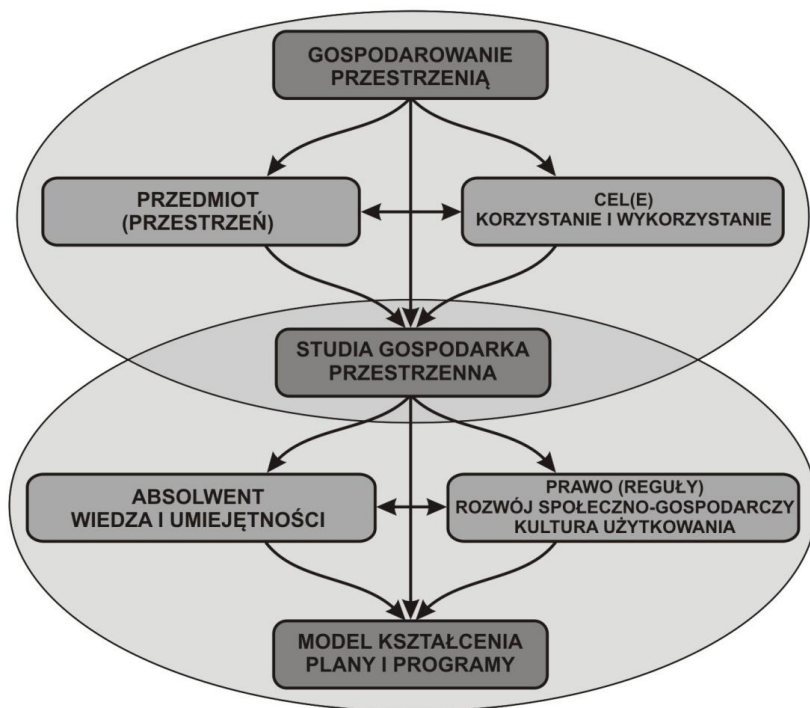
Słowa kluczowe: gospodarka przestrzenna, planowanie przestrzenne i regionalne, model kształcenia

WSTĘP

Przyjmując, że przestrzeń jest miejscem, w którym realizujemy nasze indywidualne i społeczne potrzeby – korzystając z niej i jej zasobów, zmieniając ją – pytanie o kształcenie na kierunku gospodarka przestrzenna jest pytaniem o rolę absolwentów kierunku w użytkowaniu i kształtowaniu przestrzeni. Kontekst tworzy sytuacja, w której:

- krytycznie oceniana jest jakość polskiej przestrzeni i polskiego systemu planowania przestrzennego,
- deregulacji poddany został zawód urbanisty,
- narasta liczba nowych, nie zawsze spójnych, regulacji prawnych odnoszących się do szeroko rozumianego gospodarowania przestrzenią,
- przestrzeń i środowisko są przedmiotem globalnej i europejskiej polityki,
- pojawiają się nowe wyzwania, m.in. usługi ekosystemowe i inteligentne miasta.

Kim powinni być absolwenci kierunku gospodarka przestrzenna? To, jaką absolwenci będą pełnić rolę, jakie realizować zadania w użytkowaniu i kształtowaniu przestrzeni, wynika z systemu zarządzania i gospodarowania nią. Systemu będącego efektem interakcji pomiędzy obowiązującymi regulacjami prawnymi, rozwojem społeczno-gospodarczym oraz kulturą użytkowania przestrzeni (rys. 1).

Źródło: opracowanie własne na podstawie Wańkowicza [2010]

Rys. 1. Schemat procesu poszukiwania modelu kształcenia
Fig. 1. Pattern of search process of education model

Przedstawiony materiał jest wynikiem poszukiwania odpowiedzi na postawione powyżej pytania. Celem badawczym niniejszej pracy było określenie modelu kształcenia. Celem wdrożeniowym (proces nie został zakończony) uruchomienie systemu studiów trzystopniowych (inżynierskie, magisterskie i doktoranckie – ostatnie są dopiero planowane), uzupełnionego o studia podyplomowe, dla kierunku gospodarka przestrzenna na Wydziale Agrobiotechnologii Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie.

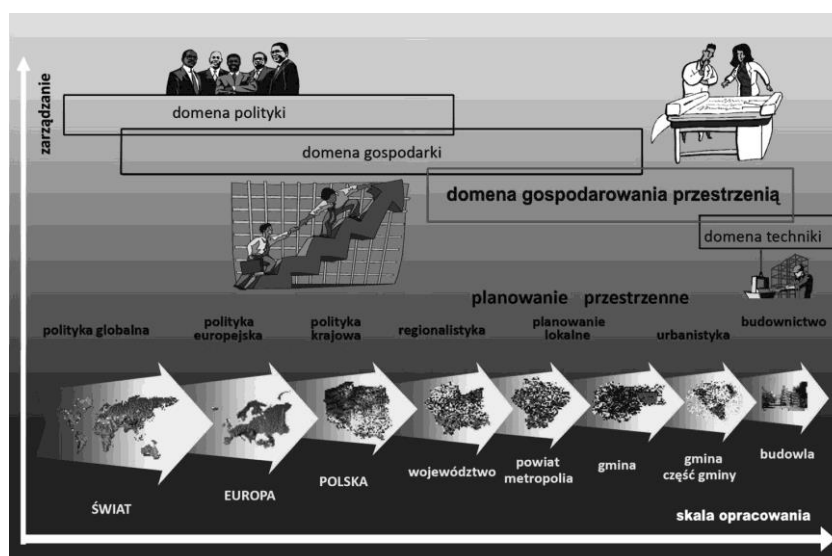
Przedmiotem analizy była przestrzeń i gospodarowanie nią. Cele gospodarowania przestrzenią, sposoby korzystania z niej wyznaczają zakres gospodarki przestrzennej i studiów na kierunku gospodarka przestrzenna (górna część rys. 1). To pozwoliło na zdefiniowanie wstępnych kwalifikacji absolwenta (dolna część rys. 1, strona lewa) i było początkiem tworzenia modelu kształcenia. Wstępny opis kwalifikacji absolwenta, w konfrontacji z rzeczywistym stanem przestrzeni i stanem prawnym gospodarowania nią, a także trendami w tej

dziedzinie (dolna część rys. 1, strona prawa) i w edukacji, posłużył do opracowania modelu studiów (systemu kompleksowego kształcenia i doksztalcenia), w tym do ustalenia wstępnych i ostatecznych programów studiów. Plany i programy powstały także w oparciu na doświadczeniu praktycznym, naukowym i dydaktycznym zespołu wykładowców Uniwersytetu. Uwzględniono przy tym charakter uczelni, dostosowując programy do dwóch obszarów kształcenia: nauk rolniczych, leśnych i weterynaryjnych oraz nauk technicznych.

PRZESTRZEŃ I GOSPODAROWANIE PRZESTRZENIA

Gospodarowanie przestrzenią to proces polegający na transformacji istniejącego stanu przestrzeni w stan pożądaný, to zarządzanie przestrzenią, w tym planowanie oraz realizacja zaplanowanych przedsięwzięć [Wańkiewicz 2011]. Gospodarka przestrzenna jest dziedziną, w której przedmiotem analiz i badań jest gospodarowanie przestrzenią. Natomiast przedmiotem zainteresowania, ocen i analiz w gospodarowaniu przestrzenią jest przestrzeń. Jest to przestrzeń geograficzna (powierzchnia Ziemi), ale także społeczno-gospodarcza, środowisko naturalne, w tym przyrodnicze, środowisko człowieka oraz terytorialny system społeczno-administracyjny. Przestrzeń jest miejscem, w którym żyjemy jako jednostki i społeczeństwo. W przestrzeni realizujemy wszelkie działania w ciągu całego naszego życia. Przestrzeń (Ziemia) stanowi praktycznie jedyne źródło niezbędnych w naszym życiu zasobów (zagadnienie eksploracji kosmosu można w tym kontekście pominąć).

Współczesny rozwój cywilizacji (w tym gospodarowanie przestrzenią) przyjął kształt systemu globalnego, gdzie wybrane decyzje i ich konsekwencje należy oceniać w skali całej Ziemi, a inne w skali kontynentalnej, krajowej, regionalnej czy też lokalnej. W rozwoju tym można wskazać (rys. 2) domeny polityki, gospodarki, gospodarki przestrzennej i techniki [Wańkiewicz 2015].

Źródło: Wańkiewicz [2015]

Rys. 2. Gospodarowanie przestrzenią w systemie globalnym
Fig. 2. Spatial economy in global system

Domena polityki jest sferą, w której ludzie tworzą, chronią i zmieniają ogólne zasady życia. Utożsamiana z państwami, a w epoce globalizacji także z działalnością ponadnarodową, polityka jest sztuką rządzenia opartą przede wszystkim na kompromisie i konsensusie. Jest sferą władztwa publicznego w odniesieniu do dystrybucji zasobów i praw publicznych, także w zakresie ich ochrony. Domena gospodarki jest sferą wytwarzania i wymiany dóbr. Opierając się na decyzjach politycznych, funkcjonuje w dużej mierze na zasadach regulowanego rynku. Domena techniki to sfera, w której najważniejsza jest konieczność zapewnienia odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa ustalonego w przepisach technicznych, normach czy też aktach prawnych. Poziom ten zależy od dostępnych technik i technologii. W odpowiedzi na pytanie: czy i w jakich okolicznościach przestrzeń jest dominującym przedmiotem zarządzania? – domena gospodarki przestrzennej umieszczona została na poziomie lokalnym i regionalnym. Warto zwrócić uwagę na poziom krajowy i częściowo regionalny – w rzeczywistości gospodarowanie przestrzenią, w szczególności na poziomie krajowym, ma charakter polityki przestrzennej ukierunkowanej na analizy i oceny społeczno-gospodarcze, a nie precyzyjnych dyspozycji dotyczących wykorzystania przestrzeni, na przykład lokalizacji zabudowy. Decyzje tego typu pojawiają się na poziomie lokalnym. Poruszają to zagadnienie art. 3 i 4 Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym [2003].

Nowoczesna nauka o gospodarce przestrzennej powstała w XIX w. Była to początkowo (do dzisiaj pozostając istotną dziedziną) geografia gospodarcza, która zajęła się opisem i wyjaśnieniem lokalizacji działalności gospodarczej. Świadomość faktu, że procesy ekonomiczne rozgrywają się w przestrzeni geograficznej, a tym samym przestrzeń wpływa na ich realizację i uzyskiwane rezultaty, stała się bodźcem do powstania nowej dyscypliny nauki – regionalistyki, której prekursorem był Walter Isard [1956]. Encyklopedyczne kompendium wiedzy w zakresie gospodarki przestrzennej i jej historii można znaleźć w „The dictionary of human geography” [2009].

Nauka umożliwia opisywanie i wyjaśnianie zjawisk przestrzennych, ale użytkowanie przestrzeni jest efektem rozwoju cywilizacyjnego. Gdy myśliwy stał się rolnikiem, trzeba było parcelować wsie, gdy powstało rzemiosło, lokowano miasta. Równoległe, gdy myśliwy stał się wojownikiem, powstały warownie, zamki, obozy, osady i grody warowne, miasta w obrębie murów, miasta twierdze z systemami fortów, a potem bunkrów, a pomiędzy nimi systemy transportu i zaopatrzenia z zapleczem (surowcowym i żywnościowym) na terenach otwartych, leśnych i rolnych. Rozwój przemysłu spowodował przemieszczenie ludności wiejskiej do miast i powstanie współczesnych metropolii, aglomeracji i konurbacji. A rozwój naukowy i technologiczny odwrócił te procesy w kierunku suburbanizacji i reurbanizacji.

ABSOLWENT KIERUNKU GOSPODARKA PRZESTRZENNA

W nawiązaniu do regionalistyki oraz umiejętności budowania miast można sformułować praktyczną definicję gospodarki przestrzennej. Definicja taka może być przydatna w przygotowywaniu programów nauczania gospodarki przestrzennej, nie roszcząc sobie pretensji do naukowej ścisłości i jednoznaczności. Jest to o tyle istotne, że utożsamiając gospodarkę przestrzenną z regionalistyką, zakładamy, że absolwenci tego kierunku będą także planistami przestrzennymi przygotowanymi do opracowywania planów miejsco-

wych (o zasięgu lokalnym – najliczniej występujące dokumenty planistyczne, będące aktami prawa miejscowego):

– „projekty planów zagospodarowania przestrzennego województwa, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego sporządzają osoby, które spełniają jeden z warunków: [...] posiadają dyplom ukończenia studiów wyższych w zakresie architektury, urbanistyki lub gospodarki przestrzennej [...]” [Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym 2003, art. 5],

– „absolwent jest przygotowany do pracy w: zespołach przygotowujących opracowania i dokumenty planistyczne na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym” [Standardy kształcenia dla kierunku studiów: Gospodarka przestrzenna 2007].

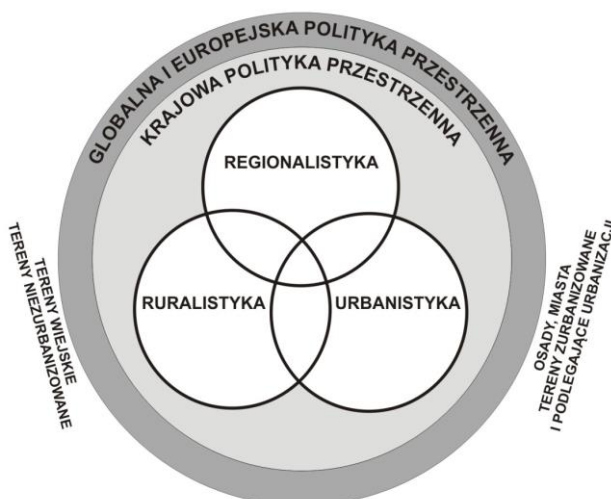
Pojęcie gospodarki przestrzennej odnosi się do konkretnych obszarów, które można przedstawić, definiując ich granice. Określając przestrzenny zakres, można opisać gospodarkę przestrzenną (rys. 3) jako złożoną z trzech wzajemnie nakładających się i silnie powiązanych gałęzi [Bajerowski 2003]. Są to:

– zagadnienia ponadlokalne – regionalistyka w znaczeniu terytorialnym obejmująca przede wszystkim modelowanie społeczno-gospodarcze i przestrzenne, poszukująca modeli i wzorców ewolucji systemów przestrzenno-gospodarczych, ekonomika regionów, opisująca interakcje przestrzenne w znaczeniu gospodarczym, społecznym i środowiskowym, także w nawiązaniu do ograniczonych zasobów przestrzeni, wyposażona w instrumenty planowania systemów osadniczych w środowisku naturalnym i przestrzeni rolniczej oraz gospodarka zasobami [Domański 2006],

– zagadnienia lokalne na terenach miejskich rozumianych jako tereny objęte typową zabudową miejską – urbanistyka w znaczeniu terytorialnym obejmująca analizy struktur miejskich, ich powstawanie i historię rozwoju, społeczne wytwarzanie przestrzeni, gospodarka nieruchomościami, ekonomika miast, wyposażona w instrumenty planowania przestrzeni miast, osiedli i ich części, przeznaczania terenów na cele związane z zaspokajaniem potrzeb ludności (mieszkaniowych, wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną, miejsc pracy, nauki, sportu i rekreacji) oraz określania zasad ich zagospodarowania (w tym funkcji społecznej, parametrów użytkowych i kompozycyjno-estetycznych, systemu przyrodniczego i klimatu miasta), minimalizacji konfliktów interesów użytkowników poszczególnych terenów i obiektów budowlanych oraz ochrony środowiska, zarówno przyrodniczego, jak i kulturowego [Chmielewski 2001, Jałowicki i Szczepański 2006],

– zagadnienia lokalne na terenach wiejskich rozumianych jako całość terenów niebędących miastami i osiedlami – ruralistyka w znaczeniu terytorialnym obejmująca analizy terenów rolnych, leśnych i otwartych, turystyka, ekonomika wsi, gospodarka leśna i gospodarka gruntami rolnymi, wyposażona w instrumenty waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej i krajobrazu, projektowania tradycyjnych terenów wsi (zabudowa zagrodowa, gospodarstwa rolne), przedmieść i otwartych terenów wypoczynkowych, projektowania i kształtowania krajobrazu otwartego [Feltynowski 2009, Bielska i Kupidura 2013].

Zaprezentowane powyżej definicje nie wyczerpują złożoności poruszonych zagadnień. Celem ich przedstawienia było wskazanie zakresu analiz związanych z poszukiwaniem modelu kształcenia – wprowadzenie trzech specjalności (gałęzi): miejskiej, wiejskiej i regionalnej. Otoczeniem (tłem, rys. 3) w tak określonym systemie jest polityka

Źródło: opracowanie własne

Rys. 3. Gałęzie gospodarki przestrzennej zdefiniowane dla modelu kształcenia

Fig. 3. Branches of spatial economy defined for education model

przestrzenna – globalna, europejska i krajowa – rozumiana jako element kształcenia definiujący uwarunkowania działalności planistycznej i projektowej. W związku z powyższym absolwentów kierunku gospodarka przestrzenna można wstępnie przydzielić do trzech grup o zróżnicowanych kwalifikacjach: regionalistów, urbanistów i ruralistów (nazwy te należy traktować umownie, a nie dosłownie).

PRAWNE UWARUNKOWANIA GOSPODAROWANIA PRZESTRZENIĄ

Punktem wyjścia dla zrozumienia prawnych zagadnień gospodarowania przestrzenią i wykorzystania tej wiedzy w modelu kształcenia jest wskazanie źródła ich powstania. Można wskazać dwa nurty, które je ukształtowały – prawa człowieka oraz poszanowanie środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturalnego – czyli prawa podstawowe.

Prawa człowieka sformułowano w wielu dokumentach, m.in. w:

- uznawanej za powszechnie obowiązujące prawo zwyczajowe Powszechnej deklaracji praw człowieka [1948],
- ratyfikowanych przez Polskę Międzynarodowych Paktach Praw Człowieka [1966],
- ratyfikowanej przez Polskę Europejskiej Karcie Społecznej [1961].

Poszanowanie środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturalnego nierozdzielnie łączy się z prawami człowieka. Można także wskazać dokumenty odnoszące się wprost do tych zagadnień, m.in. ratyfikowane przez Polskę:

- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego [1972],
- Konwencja o różnorodności biologicznej [1992],
- Europejska konwencja krajobrazowa [2000].

Prawa podstawowe wraz z regulacjami uściślającymi ich interpretację zawarte są także w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej [1997, art. 5, 6, 11–14, 20–24, 30–81]. Stanowią one podstawę do kolejnych regulacji ustawowych, wykonawczych, w tym do stanowienia prawa miejscowego.

Istotne dla gospodarki przestrzennej elementy prawa dotyczą zobowiązania państwa do ochrony dziedzictwa narodowego i środowiska (art. 5), zapewnienia bezpieczeństwa ekologicznego i prawa do informacji o środowisku (art. 74), prawa do dostępu do dóbr kultury (art. 6) oraz ochrony własności (art. 21).

Tak nakreślony system prawny ostatecznie jest podstawą do tworzenia szeregu ustaw, przepisów wykonawczych i prawa miejscowego, które z jednej strony chronią prawa indywidualne, w tym prawo do dysponowania własnością, z drugiej strony ograniczają prawa indywidualne w celu ochrony interesu społecznego (w nim zawarta jest także ochrona środowiska). System ten tworzy złożony zasób wiedzy, który ma praktyczne znaczenie dla absolwentów gospodarki przestrzennej, jeżeli będą chcieli w przyszłości pracować w obszarze programowania rozwoju, planowania przestrzennego i kształtowania przestrzeni poprzez plany, projekty i ich realizację.

Pozostając w temacie Konstytucji [1997], trzeba zauważyć, że ważnym elementem gospodarowania przestrzenią jest planowanie przestrzenne. Wśród różnych elementów planowania przestrzennego ważna jest ingerencja w prawo własności. Jest to ingerencja odnosząca się do konkretnego typu własności, jaką jest posiadanie nieruchomości.

W sensie prawnym przestrzeń to zbiór nieruchomości. Nieruchomości [Ustawa Kodeks cywilny 1964, art. 46, 48, 50] są to części powierzchni ziemi stanowiące odrębny przedmiot własności (grunty), jak również budynki trwale z gruntem związane lub części takich budynków, jeżeli na mocy przepisów szczególnych stanowią odrębny od gruntu przedmiot własności. Do części składowych gruntu należą w szczególności budynki i inne urządzenia trwale z gruntem związane, jak również drzewa i inne rośliny od chwili zasadzenia lub zasiania. Za części składowe nieruchomości uważa się także prawa związane z jej własnością. Ograniczenie własności możliwe jest tylko w drodze ustawy a wyłączenie jedynie na cele publiczne i za słusznym odszkodowaniem [Konstytucja... 1997, art. 64 i 21].

Problem ograniczania prawa własności jest nieodłączną cechą regulacji związanych z ochroną środowiska, ochroną dóbr kultury oraz planowaniem przestrzennym i procesami inwestycyjnymi. Ochrona środowiska i jego zasobów oraz ochrona dóbr kultury to m.in. następujące ograniczenia w korzystaniu z przestrzeni:

- ochrona zasobów środowiska i reglamentacja wprowadzania substancji lub energii do środowiska [Ustawa Prawo ochrony środowiska 2001, art. 4–8, 71–76, 81–136d, 173–179],
- obejmowanie zasobów, tworów i składników przyrody wybranymi formami ochrony, w tym nową formą, jaką są strefy ochrony krajobrazu [Ustawa o ochronie przyrody 2004, art. 2, 3, 6–64],
- ochrona i szczególne zasady korzystania z wód [Ustawa Prawo wodne, 2001, art. 10, 14–19, 21–61, 88a–88q, 112–121]
- ochrona gruntów rolnych i leśnych [Ustawa o ochronie gruntów rolnych i leśnych 1995, art. 2, 3, 6–14],
- szczególne zasady gospodarki odpadami [Ustawa o odpadach 2012, art. 16–40],

– ograniczenia i reglamentacja wykorzystania zasobów mineralnych [Ustawa Prawo geologiczne i górnicze 2011, art. 16–49zh, 104–121],

– obejmowanie cennych obiektów i obszarów wybranymi formami ochrony zabytków [Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami 2003, art. 7–24, 25–37h].

W procesach inwestycyjnych ograniczenie prawa własności przyjmuje skrajną postać wykupów lub wywłaszczeń [Ustawa o gospodarce nieruchomościami 1997, art. 6, 112–126]. Natomiast istotą planowania przestrzennego jest identyfikacja i scalenie ograniczeń w korzystaniu z nieruchomości poprzez ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustalenia te bowiem, wraz z innymi przepisami, kształtują sposób wykonywania prawa własności nieruchomości [Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym 2003, art. 6].

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest aktem prawa miejscowego. Plany miejscowe określają m.in.:

- przeznaczenie i funkcje terenów,
- zasady ochrony środowiska i dziedzictwa kulturowego,
- zasady zachowania ładu przestrzennego,
- zasady zagospodarowania i zabudowy,
- parametry i wskaźniki kształtowania zabudowy oraz zagospodarowania terenu, w tym linie zabudowy, gabaryty obiektów i wskaźniki intensywności zabudowy,
- zasady i warunki scalania i podziału nieruchomości oraz
- zasady modernizacji, rozbudowy i budowy systemów komunikacji i infrastruktury technicznej [Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym 2003, art. 14–16, 20].

W polskim prawie występują także inne dokumenty planistyczne, które tworzą system planowania przestrzennego. Są to [Wańkiewicz 2015]:

- koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju, czyli polityka przestrzenna państwa, przyjmowana przez Radę Ministrów – określa ona uwarunkowania, cele i kierunki zrównoważonego rozwoju kraju oraz działania niezbędne do jego osiągnięcia, a w szczególności podstawowe elementy krajowej sieci osadniczej, wymagania z zakresu ochrony środowiska i zabytków oraz rozmieszczenie infrastruktury społecznej, infrastruktury technicznej i transportowej, strategicznych zasobów wodnych i obiektów gospodarki wodnej o znaczeniu międzynarodowym i krajowym; obejmuje obszar całego kraju [Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym 2003, art. 47 i 48];

- plan zagospodarowania przestrzennego województwa, czyli polityka przestrzenna samorządu wojewódzkiego, uchwalana przez sejmik województwa – określa między innymi podstawowe elementy sieci osadniczej województwa, ich powiązania komunikacyjne i infrastrukturalne, system obszarów chronionych (ochrony środowiska i dziedzictwa kulturowego), rozmieszczenie inwestycji celu publicznego, obszary problemowe i obszary wsparcia wraz z zasadami ich zagospodarowania; obejmuje obszar całego województwa [Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym 2003, art. 39 i 42];

- audyt krajobrazowy, czyli dokument pomocniczy uchwalany przez sejmik województwa – służy do sformułowania rekomendacji dotyczących kształtowania i ochrony krajobrazów oraz lokalnych form zabudowy, w szczególności poprzez wskazanie obszarów, które powinny zostać objęte formami ochrony przyrody, identyfikuje krajobrazy i określa ich cechy charakterystyczne oraz dokonuje oceny ich wartości, określa krajobrazy występujące na obszarze danego województwa i lokalizację krajobrazów priorytetowych, wskazuje lokalizację i granice parków kulturowych, parków narodowych, rezer-

watów przyrody, parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, obiektów znajdujących się na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO, Światowej Liście Rezerwatów Biosfery UNESCO (MaB) lub obszarów i obiektów proponowanych do umieszczenia na tych listach [Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym 2003, art. 38, 38a i 38b];

– ramowe studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego związku metropolitalnego, czyli polityka przestrzenna gmin wchodzących w skład obszaru metropolitalnego uchwalana przez zgromadzenie związku metropolitalnego, [Ustawa o związkach metropolitalnych 2015, art. 22] – określa m.in. zasady i obszary rozwoju systemów komunikacji, zasady i obszary ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, ponadregionalnych i regionalnych korytarzy ekologicznych, ochrony uzdrowisk oraz dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, wskazuje także maksymalne powierzchnie przeznaczone pod zabudowę [Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym 2003, art. 38o–37q];

– studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, czyli polityka przestrzenna gminy, uchwalana przez radę gminy – określa m.in. kierunki zmian w strukturze przestrzennej gminy oraz w przeznaczeniu terenów, zasady ochrony środowiska i dziedzictwa kulturowego, kierunki rozwoju systemów komunikacji i infrastruktury technicznej, rozmieszczenie inwestycji celu publicznego oraz obszary sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego; obejmuje obszar całej gminy [Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym 2003, art. 9, 10, 12 i 14];

– zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, czyli akt prawa miejscowego, który może uchwalić rada gminy; dotyczy całego obszaru gminy, z wyłączeniem terenów zamkniętych ustalonych przez inne organy niż minister właściwy do spraw transportu [Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym 2003, art. 37a i 37c];

– miejscowy plan rewitalizacji, czyli szczególna forma planu miejscowego (co oznacza, że jest aktem prawa), może go uchwalić rada gminy (jeżeli uchwalony został gminny program rewitalizacji) – oprócz standardowej zawartości planu może on określać w zależności od potrzeb zasady kompozycji przestrzennej nowej zabudowy i harmonizowania planowanej zabudowy z zabudową istniejącą, zawierać ustalenia dotyczące charakterystycznych cech elewacji budynków, szczegółowe ustalenia dotyczące zagospodarowania i wyposażenia terenów przestrzeni publicznych, zakazy i ograniczenia dotyczące działalności handlowej lub usługowej, maksymalną powierzchnię sprzedaży obiektów handlowych, w tym obszary rozmieszczenia obiektów handlowych, zakres niezbędnej do wybudowania infrastruktury technicznej i społecznej [Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym 2003, art. 37f, 37g].

System prawny, w tym system planowania przestrzennego w Polsce, jako zestaw reguł „gry o przestrzeń”, jest kolejną wskazówką do budowy modelu kształcenia dla kierunku gospodarka przestrzenna. Może być (wraz z merytorycznym zakresem opisanych wcześniej gałęzi gospodarki przestrzennej) bodźcem do tworzenia różnic programowych pomiędzy studiami na różnych uczelniach, różnic programowych pomiędzy stopniami studiów oraz do tworzenia specjalności i specjalizacji wewnątrz kierunku. W szczególności można uruchomić specjalność w zakresie rewitalizacji czy też planowania obszarów metropolitalnych.

ROZWÓJ SPOŁECZNO-GOSPODARCZY I KULTURA UŻYTKOWANIA PRZESTRZENI

Polityka przestrzenna jest nieodłącznym elementem polityki rozwoju. Przez politykę rozwoju rozumie się zespół wzajemnie powiązanych działań podejmowanych i realizowanych w celu zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju kraju, spójności społeczno-gospodarczej, regionalnej i przestrzennej, podnoszenia konkurencyjności gospodarki oraz tworzenia nowych miejsc pracy w skali krajowej, regionalnej lub lokalnej [Ustawa o zasadach prowadzenia polityki rozwoju 2006, art. 2]. Wzajemne powiązania pomiędzy przestrzennym i pozaprzestrzennym myśleniem o rozwoju są dodatkowym bodźcem do szerokiego i złożonego ujmowania gospodarki przestrzennej. Związane jest to z całokształtem rozwoju – opis i analiza zagadnień gospodarowania przestrzenią mogą być skupione na jednym, kilku, a nawet wszystkich jego aspektach. Mogą być to różne aspekty, przykładowo można wymienić [Wańkiewicz 2012]:

- aspekt ludzki (człowiek i jego potrzeby indywidualne, rodzina),
- aspekt społeczny (grupy i więzi społeczne związane z płcią, wiekiem, zainteresowaniami, przekonaniami, wykonywaną pracą, miejscem zamieszkania, poziomem dochodów itp.),
- aspekt przestrzenny (osadnictwo, struktura miast i wsi, przeznaczenie nieruchomości, zagadnienie własności i dostępności określonych przestrzeni, także przestrzeni otwartych i naturalnych),
- aspekt technologiczny (więzi funkcjonalne, powiązania infrastrukturalne i transportowe, zastosowane technologie),
- aspekt gospodarczy (zasoby, produkcja i usługi – produkcja dla danej jednostki przestrzennej i jej produkcja dla innych jednostek, handel – wewnętrzny i zewnętrzny, miejsca pracy, dochody),
- aspekt finansowy (zasoby, koszty utrzymania i rozwoju, źródła dochodów, przepływy finansowe).

Wieloaspektowość rozwoju jest kolejnym przyczynkiem do tworzenia różnic programowych pomiędzy studiami na różnych uczelniach, różnic programowych pomiędzy stopniami studiów oraz do tworzenia specjalności i specjalizacji wewnątrz kierunku. Zaczynając od zróżnicowania uczelni prowadzących studia z gospodarki przestrzennej, można wskazać potencjalne kierunki rozwoju tych uczelni: społeczny, ekonomiczny, prawny, środowiskowy, przyrodniczy, geograficzny, techniczny i rolniczy [Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie obszarów wiedzy... 2011]. Nie jest to lista zakończona i doskonała. Następnym zagadnieniem jest filozofia kształcenia. Zipser i Mironowicz [2002] zaproponowali grupowanie wiedzy o gospodarce przestrzennej w czterech sektorach: przyroda, społeczeństwo, technika i narzędzia. Ten ostatni wskazując jako atrakcyjny sam w sobie – obejmujący GIS, techniki modelowe, statystykę itp. Postawili jednocześnie postulat [Zipser i Mironowicz 2002] – gospodarka przestrzenna wymaga wyraźnie określonego zaplecza działalności badawczej i naukowej.

Bardzo wyraźnie zaznaczają się w gospodarce przestrzennej takie kierunki, jak: transport, budownictwo, urbanistyka (w wąskim znaczeniu), socjologia czy też estetyka. Konieczne jest jednakże zwrócenie uwagi, że czerpiąc wiedzę z wielu dyscyplin i dziedzin nauki, gospodarka przestrzenna dodaje własny wkład w każdą z nich – nie może i nie powinna ich zastępować. Rola gospodarki przestrzennej wiąże się z synergią wie-

dzy, która w praktyce oznacza nowe spojrzenie na przestrzeń i prowadzi do kreowania nowych rozwiązań (np. wspomniane miasta inteligentne).

Nawiązując do zagadnienia kultury użytkowania przestrzeni, w socjologii przyjmuje się, że przestrzeń jest wytworem społecznym, dla jednych wynikającym z historii, dla innych z różnych ludzkich działań – przestrzeń społeczna to terytorium zamieszkałe lub miejsce wytworzone przez daną grupę społeczną [Jałowiecki i Szczepański 2006]. Używając pojęcia przestrzeń społeczna, musimy mieć przede wszystkim na uwadze to, że jest ona społecznie wytworzona – nie jest tworem natury, ale ludzi. Ludzie w toku jej wytwarzania wchodzi z sobą w określone stosunki władzy, własności i wymiany. Także przywiązują do niej określone wartości. Wartość przestrzeni może być wymierna – jest to jej przydatność i cena, albo niewymierna – o charakterze kulturowym, symbolicznym. Przestrzeń można klasyfikować według rodzajów interakcji między nią a pojedynczymi osobami lub grupami osób, to jest uwzględniając:

- właściciela/użytkownika (dotyczy to zarówno przestrzeni zurbanizowanych, jak i rolnych lub leśnych),
- stałego użytkownika (mieszkańca),
- tymczasowych użytkowników (osób w różnym zakresie przebywających na danym obszarze: pracowników, osób korzystających z usług, handlu, jedynie przemierzających się przez dany obszar),
- sąsiadów (mieszkających lub przebywających obok danego obszaru).

Nie są to zbiory rozłączne (właściciel może, ale nie musi być mieszkańcem, część osób może mieszkać i pracować na tym samym obszarze itp.). Jednakże wskazane grupy i związane z nimi interakcje przestrzenne są istotne w planowaniu i realizacji działań związanych z przekształcaniem przestrzeni [Wańkowicz i in. 2011]. O kształcie przestrzeni decydują zarówno czynniki przyrodnicze (w tym związane ze zróżnicowaniem geograficznym: ziemie górskie, niziny, pojezierza, strefa nadmorska itp.), jak i społeczne czy kulturowe. Działania i interakcje opisujące kulturę użytkowania przestrzeni są kolejną grupą wskazówek do budowy modelu kształcenia dla kierunku gospodarka przestrzenna. Można wskazać specjalizacje związane z krainami geograficznymi (np. gospodarka przestrzenna na ziemiach górskich), związane z historią i tradycją (tradycyjne budownictwo Podhala, Wielkopolski itp.) czy też społecznymi uwarunkowaniami kształtowania przestrzeni (kształtowanie przestrzeni publicznych, wady i zalety osiedli zamkniętych, kształtowanie zabudowy na terenach rolniczych – problem agrarnych podziałów nieruchomości, zabudowy łąkowej).

PRAWNE UWARUNKOWANIA SZKOLNICTWA WYŻSZEGO

System edukacji w Polsce oraz system nauki i szkolnictwa wyższego stale ewoluują, dostosowując się do zmieniających się uwarunkowań i wyzwań rozwoju. Szczególnym elementem w tej ewolucji jest umiędzynarodowienie – ujednoczenie w skali międzynarodowej systemów studiów i stopni nadawanych po ich ukończeniu. Ma to na celu uproszczenie uznawania dyplomów oraz kwalifikacji i w ten sposób zwiększenie mobilności zawodowej, a także konkurencyjności absolwentów uczelni na rynkach pracy. Służy temu proces boloński, czyli przedsięwzięcie ogólnoeuropejskie, które w wyniku uzgodnienia ogólnych zasad organizacji kształcenia ma zapewnić szeroki dostęp do wy-

sokiej jakości kształcenia, a także odpowiednie warunki do mobilności studentów, absolwentów i pracowników uczelni [Chmielecka 2013]. W praktyce zmiany te zostały częściowo wpisane do polskiego prawa, przede wszystkim do ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym [2005]. Zgodnie z nią studia w uczelni są prowadzone:

– jako studia pierwszego lub drugiego stopnia (art. 159),

– zgodnie z efektami kształcenia, do których są dostosowane programy studiów, w tym plany studiów (art. 160).

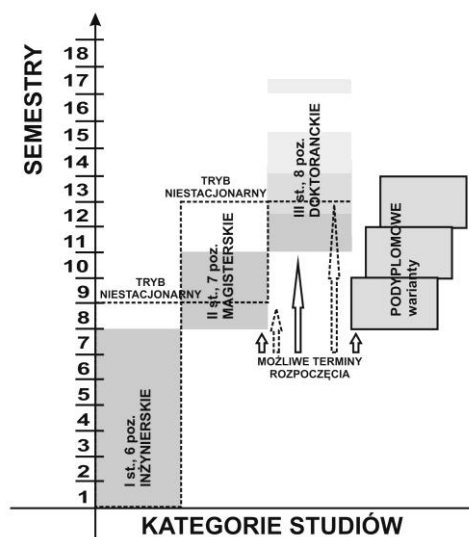
Program kształcenia (art. 2) stanowią: opis określonych przez uczelnię spójnych efektów kształcenia, zgodny z krajowymi ramami kwalifikacji dla szkolnictwa Wyższego, ustalonymi w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego [2011], oraz opis procesu kształcenia prowadzącego do osiągnięcia tych efektów wraz z przypisanymi do poszczególnych modułów tego procesu punktami ECTS (European Credit Transfer System, ustanowiony w 1989 r. jako pilotażowy projekt w programie Erasmus w celu ułatwienia uznawania okresów studiów realizowanych za granicą w ramach mobilności studentów. ECTS obecnie jest zalecany w Działaniach na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia... [2011]. Zgodnie z ustawą Prawo o szkolnictwie wyższym [2005] efekty kształcenia to zasób wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych uzyskiwanych w procesie kształcenia (art. 2). Studia pierwszego stopnia (licencjackie) trwają co najmniej sześć semestrów (inżynierskie co najmniej siedem). Studia drugiego stopnia trwają od trzech do pięciu semestrów (art. 166). Studia trzeciego stopnia (art. 2), czyli studia doktoranckie, na które są przyjmowani kandydaci posiadający kwalifikacje drugiego stopnia, mogą być prowadzone przez uprawnioną jednostkę organizacyjną uczelni, instytut naukowy Polskiej Akademii Nauk, instytut badawczy lub międzynarodowy instytut naukowy działający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej utworzony na podstawie odrębnych przepisów. Uzupełnieniem są studia podyplomowe, na które są przyjmowani kandydaci posiadający kwalifikacje co najmniej pierwszego stopnia – kończą się uzyskaniem kwalifikacji podyplomowych (art. 2).

Ostatnie zmiany w podstawach prawnych dotyczą wprowadzenia Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji [Ustawa o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji 2015]. Wprowadzona polska rama kwalifikacji obejmuje opis ośmiu wyodrębnionych w Polsce poziomów kwalifikacji odpowiadających odpowiednim poziomom europejskich ram kwalifikacji [Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie ustanowienia europejskich ram kwalifikacji... 2008, załącznik II]. Opis ten tworzą ogólne charakterystyki efektów uczenia się dla kwalifikacji na poszczególnych poziomach, ujętych w kategoriach wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych. Poziomy 6, 7 i 8 odpowiadają studiom wyższym. Uniwersalne charakterystyki dla wszystkich poziomów określa załącznik do omawianej ustawy.

SYSTEM STUDIÓW – MODEL KSZTAŁCENIA

Na model kształcenia składają się: system studiów opisujący poziomy kształcenia, charakterystyka absolwentów na kolejnych poziomach kształcenia (z uwzględnieniem efektów kształcenia) oraz podstawowy zakres programów nauczania. Do dalszych prac przyjęto model składający się ze studiów inżynierskich, magisterskich i doktoranckich, uzupełniony o studia podyplomowe (rys. 4).

Na pierwszym stopniu studiów (inżynierskie, 6 poziom kwalifikacji) student powinien zdobyć podstawową wiedzę i umiejętności z danej dziedziny, które pozwolą mu, w zależności od wyboru, na podjęcie pracy zawodowej lub na kontynuację nauki i poszerzanie swojej wiedzy na studiach drugiego stopnia. Studia drugiego stopnia (magisterskie, 7 poziom kwalifikacji) są studiami specjalistycznymi o węższym zakresie. A edukacja na studiach trzeciego stopnia (doktoranckie, 8 poziom kwalifikacji) jest z definicji indywidualna i niepowtarzalna, dlatego studenci muszą mieć zapewnioną niezależność oraz elastyczność. Studia podyplomowe są ofertą dostosowaną do zmian w otoczeniu, służą aktualizacji i uzupełnieniu posiadanej wiedzy.

Źródło: opracowanie własne

Rys. 4. System studiów (oznaczenia ciągłe dotyczą studiów stacjonarnych, przerywane – niestacjonarnych)

Fig. 4. The system of studies (continuous signs concern stationary studies, intermittent – nonstationary)

W pracach nad modelem kształcenia na Uniwersytecie Przyrodniczym w Lublinie przyjęto, że studia inżynierskie będą obejmować 7 (stacjonarne) lub 8 (niestacjonarne) semestrów zajęć, a magisterskie odpowiednio 3 lub 4 semestry. Wstępnie ustalono, że studia doktoranckie będą miały 6 semestrów. Przy ciągłym studiowaniu daje to 8 lat do zakończenia pełnego cyklu (dla studiów stacjonarnych pierwszego i drugiego stopnia). Przyjęto oczywiście możliwość studiowania na drugim stopniu absolwentów kierunków o zbliżonym zakresie programowym. W przypadku studiów trzeciego stopnia będą mogły je podjąć osoby po dowolnych studiach magisterskich.

Nawiązując do wspomnianych już zaleceń Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie ustanowienia europejskich ram kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie [2008, załącznik II], w tabeli 1 przedstawiono efekty uczenia się (kształcenia) dla poziomów studiów: pierwszego stopnia (6), drugiego stopnia (7) i trzeciego stopnia (8).

Tabela 1. Deskryptory definiujące poziomy europejskich ram kwalifikacji (ERK)
Table 1. Descriptors defining levels in the European Qualifications Framework (EQF)

Poziom kształcenia Education level	Efekty uczenia się odpowiadające kwalifikacjom The learning outcomes relevant to qualifications
6	Wiedza: zaawansowana wiedza w danej dziedzinie pracy i nauki obejmująca krytyczne rozumienie teorii i zasad
	Umiejętności: zaawansowane umiejętności, wykazywanie się biegłością i innowacyjnością potrzebną do rozwiązania złożonych i nieprzewidywalnych problemów w specjalistycznej dziedzinie pracy lub nauki
	Kompetencje: zarządzanie złożonymi technicznymi lub zawodowymi działaniami lub projektami, ponoszenie odpowiedzialności za podejmowanie decyzji w nieprzewidywalnych kontekstach związanych z pracą lub nauką; ponoszenie odpowiedzialności za zarządzanie rozwojem zawodowym jednostek i grup
7	Wiedza: wysoce wyspecjalizowana wiedza, której część stanowi najnowszą wiedzę w danej dziedzinie pracy lub nauki, będąca podstawą oryginalnego myślenia lub badań; krytyczna świadomość zagadnień w zakresie wiedzy w danej dziedzinie oraz na styku różnych dziedzin
	Umiejętności: specjalistyczne umiejętności rozwiązywania problemów potrzebne do badań lub działalności innowacyjnej w celu tworzenia nowej wiedzy i procedur oraz integrowania wiedzy z różnych dziedzin
	Kompetencje: zarządzanie i przekształcanie kontekstów związanych z pracą lub nauką, które są złożone, nieprzewidywalne i wymagają nowych podejść strategicznych; ponoszenie odpowiedzialności za przyczynianie się do rozwoju wiedzy i praktyki zawodowej lub za dokonywanie przeglądu strategicznych wyników zespołów
8	Wiedza: na najbardziej zaawansowanym poziomie w danej dziedzinie pracy lub nauki oraz na styku różnych dziedzin
	Umiejętności: najbardziej zaawansowane i wyspecjalizowane umiejętności i techniki, w tym synteza i ocena, potrzebne do rozwiązywania krytycznych problemów w badaniach lub działalności innowacyjnej oraz do poszerzania i ponownego określania istniejącej wiedzy lub praktyki zawodowej
	Kompetencje: wykazywanie się znaczącym autorytetem, innowacyjnością, autonomią, etyką naukową i zawodową oraz trwałym zaangażowaniem w rozwój nowych idei i procesów w najważniejszych kontekstach pracy zawodowej lub nauki, w tym badań

Źródło: Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie ustanowienia europejskich ram kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie. Dz. Urz. UE C 111 z 6.05.2008, załącznik II

Dla porównania w tabeli 2 przedstawione zostały efekty uczenia się (kształcenia) dla tych samych poziomów zawarte w ustawie o zintegrowanym systemie kwalifikacji, [2015, załącznik]. Ustawa reguluje tzw. uniwersalne charakterystyki poziomów edukacji – ogólny (niezależny od dziedziny zawodowej) opis wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych absolwentów. Zaprezentowane w tabelach 1 i 2 zapisy należy odpowiednio dostosowywać do określonej dziedziny uczenia się lub działalności zawodowej.

Tabela 2. Uniwersalne charakterystyki poziomów w polskiej ramie kwalifikacji (PRK)
Table. 2. Universal descriptors defining levels in the Polish Qualifications Framework (PQF)

Poziom kształcenia Education level	Wiedza, umiejętności i kompetencje społeczne Knowledge, skills and social competence
6	Zna i rozumie: w zaawansowanym stopniu – fakty, teorie, metody oraz złożone zależności między nimi, różnorodne, złożone uwarunkowania prowadzonej działalności
	Potrafi: innowacyjnie wykonywać zadania oraz rozwiązywać złożone i nietypowe problemy w zmiennych i nie w pełni przewidywalnych warunkach, samodzielnie planować własne uczenie się przez całe życie, komunikować się z otoczeniem, uzasadniać swoje stanowisko
	Jest gotów do: kultywowania i upowszechniania wzorów właściwego postępowania w środowisku pracy i poza nim, samodzielnego podejmowania decyzji, krytycznej oceny działań własnych, działań zespołów, którymi kieruje, i organizacji, w których uczestniczy, przyjmowania odpowiedzialności za skutki tych działań
7	Zna i rozumie: w pogłębiony sposób wybrane fakty, teorie, metody oraz złożone zależności między nimi, także w powiązaniu z innymi dziedzinami, zna i rozumie różnorodne, złożone uwarunkowania i aksjologiczny kontekst prowadzonej działalności
	Potrafi: wykonywać zadania oraz formułować i rozwiązywać problemy z wykorzystaniem nowej wiedzy, także z innych dziedzin; samodzielnie planować własne uczenie się przez całe życie i ukierunkowywać innych w tym zakresie, komunikować się ze zróżnicowanymi kręgami odbiorców, odpowiednio uzasadniać stanowisko
	Jest gotów do: tworzenia i rozwijania wzorów właściwego postępowania w środowisku pracy i życia; podejmowania inicjatyw, krytycznej oceny siebie oraz zespołów i organizacji, w których uczestniczy, przewodzenia grupie i ponoszenia odpowiedzialności za nią
8	Zna i rozumie: światowy dorobek naukowy i twórczy oraz wynikające z niego implikacje dla praktyki
	Potrafi: dokonywać analizy i twórczej syntezy dorobku naukowego i twórczego w celu identyfikowania i rozwiązywania problemów badawczych oraz związanych z działalnością innowacyjną i twórczą; tworzyć nowe elementy tego dorobku; samodzielnie planować własny rozwój oraz inspirować rozwój innych osób, uczestniczyć w wymianie doświadczeń i idei, także w środowisku międzynarodowym
	Jest gotów do: niezależnego badania powiększającego istniejący dorobek naukowy i twórczy, jest gotów do podejmowania wyzwań w sferze zawodowej i publicznej z uwzględnieniem: ich etycznego wymiaru i odpowiedzialności za ich skutki oraz kształtowania wzorów właściwego postępowania w takich sytuacjach

Źródło: Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji. Dz.U. z 2016 r. poz. 64, załącznik

Efekty kształcenia są w obu dokumentach podobne, chociaż nie identyczne. Czy można dzięki nim scharakteryzować absolwentów kolejnych poziomów kształcenia w sposób jednoznaczny i możliwie prosty? W celu opracowania programów nauczania przyjęto następujące założenia:

- absolwent studiów pierwszego stopnia powinien być przede wszystkim praktykiem, posiadać szeroki zakres kompetencji przydatnych do podjęcia pracy (właściwie dobrać oraz zastosować dostępne metody, narzędzia i technologie, dokonywać ich prostej adaptacji) – powinien móc kontynuować studia na drugim poziomie,

- absolwent studiów drugiego stopnia powinien być praktykiem i teoretykiem, także innowatorem (pełnić funkcje zawodowe, z uwzględnieniem zmieniających się potrzeb społecznych) – powinien mieć kwalifikacje do rozwijania prowadzonej działalności (jednocześnie inspirować i organizować),

- absolwent studiów trzeciego stopnia powinien być twórcą (nowej wiedzy) – móc dokonać analizy i twórczej syntezy dorobku naukowego, formułować rozwiązania bardzo złożonych problemów, tworzących nowe elementy tego dorobku,

- absolwent studiów podyplomowych powinien dzięki nim dostosować się do zmienności otoczenia i bieżących potrzeb rynku pracy, zaktualizować i udoskonalić posiadaną wiedzę, umiejętności i kompetencje społeczne.

PROGRAMY NAUCZANIA

W celu formułowania i weryfikacji programów nauczania przyjęto następujące założenia:

- na studiach pierwszego stopnia kanon winien zawierać szerokie spektrum praktycznej wiedzy i umiejętności, wybory fakultatywne będą możliwe w stosunkowo niewielkim zakresie,

- na studiach drugiego stopnia kanon winien zawierać wiedzę metodyczną i specjalistyczną (student ma rozszerzać umiejętności, skupiając się na wybranym fragmencie wiedzy), a wybory fakultatywne będą dokonywane z dużą swobodą,

- na studiach trzeciego stopnia kanon winien być metawiedzą, pozostawiając słuchaczom prawie nieograniczoną swobodę wyboru.

Punktem startu w układaniu programów były, obecnie nieobowiązujące, standardy nauczania [Załącznik nr 39 do Rozporządzenia... 2007] – program był dostosowany do nich w zakresie jakościowym i ilościowym oraz zawierał wskazane w nich przedmioty (grupa treści kierunkowych). W trakcie kształtowania programu zwrócono uwagę na zależności pomiędzy poszczególnymi przedmiotami i ich kolejność – następstwo w czasie trwania studiów (tabela 3).

Kolejnym krokiem było, dla studiów inżynierskich, pogrupowanie przedmiotów na: przedmioty ogólne (filozofia, etyka, języki obce, wychowanie fizyczne), podstawy wiedzy (demografia, socjologia, prawo), narzędzia (od matematyki do systemów informacji przestrzennej), podstawy zasadnicze z planowania (planowanie przestrzenne, planowanie systemów technicznych, systemów transportowych, systemów zieleni itp.) oraz przedmioty rozszerzające i uzupełniające w planowaniu przestrzennym (na przykład funkcjonowanie ekosystemów, zarządzanie krajobrazem, także zarządzanie projektami).

Tabela 3. Program nauczania dla studiów licencjackich do rozszerzenia dla studiów inżynierskich (istotna jest kolejność przedmiotów pokazana w kolumnach dotyczących realizacji w poszczególnych semestrach)

Table 3. The programme of teaching for first level studies – to widening from general specialization to engineering (the order of subjects showed in columns of relating realizations in individual semesters is important)

Grupa przedmiotów Group of objects	Przedmiot/ Subject	Realizacja w semestrze Implementation of the semester						
		I	II	III	IV	V	VI	
Podstawy matematyki	matematyka							
	statystyka							
	statystyka i analizy przestrzenne							
Informatyka, rysunek, kartografia, systemy informacji przestrzennej	informatyka (technologie informacyjne)							
	rysunek techniczny i planistyczny							
	grafika inżynierska							
	geodezja i kartografia							
	obrazowanie satelitarne							
	geograficzne systemy informacji przestrzennej							
	metodologia nauk społecznych							
Nauki społeczne	socjologia							
	komunikacja społeczna							
	ekonomia							
Ekonomia z demografią, ekonomia przestrzeni	geografia ekonomiczna							
	demografia							
	ekonomia miast i regionów							
	prawoznawstwo							
Prawo i systemy polityczne	prawne uwarunkowania gospodarki przestrzennej i ochrony środowiska							
	podstawy wiedzy o systemach politycznych i gospodarczych							
	globalizacja i gospodarka światowa							
	władza publiczna, samorząd terytorialny							
	podstawy wiedzy o Unii Europejskiej							
	polityka strukturalna Unii Europejskiej							
	historia urbanistyki							
	podstawy gospodarki przestrzennej							
Gospodarka przestrzenna, planowanie przestrzenne, urbanistyka	społeczno-kulturowe uwarunkowania gospodarki przestrzennej							
	przyrodnicze uwarunkowania gospodarowania przestrzenią							
	zasady projektowania							
	planowanie przestrzenne							
	projektowanie urbanistyczne							
	planowanie infrastruktury technicznej							
	zarządzanie rozwojem metropolii							
	zarządzanie obszarami wiejskimi							
	rewitalizacja							
	strategia rozwoju							
	budownictwo							
	gospodarka nieruchomościami							
	działalność zawodowa							
	Kształcenie ogólne	wychowanie fizyczne						
		język obcy 1. (angielski)						
język obcy 2. (niemiecki, rosyjski lub ukraiński)								
Praca dyplomowa	proseminarium licencjackie							
	seminarium licencjackie							

Źródło: opracowanie własne, materiał roboczy

Integralną część procesu dydaktycznego stanowi szkolenie praktyczne – na pierwszym stopniu studiów przewidziano praktykę zawodową w wymiarze 4 tygodni. Celem praktyki jest zapoznanie studenta z zawodem inżyniera gospodarki przestrzennej w codziennej pracy. Zalecanymi instytucjami do odbywania praktyki są: jednostki administracji rządowej i samorządowej, pracownie planowania przestrzennego, biura projektowe i agencje rozwoju. Miejsca praktyk są oferowane przez uczelnię (Zakład Szkolenia Praktycznego) lub wyszukiwane samodzielnie przez studentów. Podczas odbywania praktyki studenci prowadzą dzienniki praktyk. Praktyki kończą się egzaminem – studenci przychodzą z wypełnionym i potwierdzonym w zakładzie pracy dziennikiem praktyk. Egzamin odbywa się przed komisją i dotyczy realizacji praktyki, powiązania praktyki z kierunkiem kształcenia oraz umiejętności i wiedzy, jakie student nabył w czasie praktyki.

Drugi stopień studiów zaplanowano, opierając się na innym sposobie grupowania przedmiotów. Zdefiniowano m.in. następujące grupy:

- teoretyczne podstawy gospodarki przestrzennej,
- metody badań w gospodarce przestrzennej,
- wyzwania współczesnej gospodarki przestrzennej,
- SIT i inne instrumenty analiz przestrzennych,
- prawo w gospodarowaniu przestrzenią,
- politykę i jej aspekt przestrzenny,
- ekonomiczne i finansowe aspekty gospodarowania przestrzenią.

Ostatecznie uruchomiono studia inżynierskie ze specjalnościami: gospodarka przestrzenna na terenach antropogenicznych i gospodarka przestrzenna na terenach wiejskich (przekształcane obecnie w specjalności: gospodarka przestrzenna na terenach wiejskich oraz gospodarka przestrzenna na terenach zurbanizowanych i podlegających urbanizacji) oraz studia magisterskie bez specjalności. Studia przyporządkowane są do dwóch obszarów kształcenia: nauk rolniczych, leśnych i weterynaryjnych oraz nauk technicznych. W reakcji na zapotrzebowanie lokalnego rynku uruchomiono studia podyplomowe z zakresu planowania i gospodarki przestrzennej.

PODSUMOWANIE

Przyjęty model kształcenia na kierunku gospodarka przestrzenna na Wydziale Agrobiotechnologii Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie jest stosunkowo młody i będzie podlegał modyfikacji – pozostając przy omówionych w niniejszym artykule podstawowych zasadach poszukiwania rozwiązania, będą wprowadzane zmiany dotyczące przede wszystkim programów. Ramy kwalifikacji, określające wiedzę i umiejętności absolwentów, są istotnym elementem w ich przygotowaniu i doskonaleniu. To, co udało się do tej pory zrealizować (akredytacja studiów inżynierskich, uruchomienie studiów magisterskich i podyplomowych), wskazuje na trafność przyjętych rozwiązań. Pozostaje do zrealizowania poszerzenie oferty o studia doktoranckie.

PIŚMIENNICTWO

Bajerowski T., 2003. Regionalistyka – gospodarka przestrzenna. W: Podstawy teoretyczne gospodarki przestrzennej i zarządzania przestrzenią. T. Bajerowski (red.). Wyd. UWM, Olsztyn.

- Bielska A., Kupidura A., 2013. Kształtowanie przestrzeni na obszarach wiejskich. Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa.
- Chmielecka E., 2013. Proces boloński i krajowe ramy kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego. *Studia BAS* 3 (35).
- Chmielewski J.M., 2001. Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast. Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa.
- Domański R., 2006. *Gospodarka przestrzenna. Podstawy teoretyczne*. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Działania na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia – plan modernizacji europejskich systemów szkolnictwa wyższego, 2011. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. KOM (2011) 567 wersja ostateczna.
- Europejska Karta Społeczna sporządzona w Turynie dnia 18 października 1961 r. (zrewidowana w 1991). Dz.U. 1999 Nr 8 poz. 67 z późn. zm.
- Europejska konwencja krajobrazowa, sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r. Dz.U. 2006 Nr 14 poz. 98.
- Fełtynowski M., 2009. *Polityka przestrzenna obszarów wiejskich. W kierunku wielofunkcyjnego rozwoju*. CeDeWu, Warszawa.
- Isard W., 1956. *Location and space economy*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Jałowicki B., Szczepański M.S., 2006. *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*. Scholar, Warszawa.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz.U. 1997 Nr 78 poz. 483 z późn. zm.
- Konwencja o różnorodności biologicznej, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r. Dz.U. 2002 Nr 184 poz. 1532.
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji. Dz.U. 1976 Nr 32 poz. 190.
- Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka, 1966: Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. Dz.U. 1977 Nr 38 poz. 169. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. Dz.U. 1977 Nr 38 poz. 167.
- Powszechna deklaracja praw człowieka, 1948. ONZ, Wikiźródła, <http://pl.wikisource.org/wiki/>, pobrano: 13.02.2011.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 r. w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych. Dz.U. 2011 Nr 179 poz. 1065.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 listopada 2011 r. w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego. Dz.U. 2011 Nr 253 poz. 1520.
- Standardy kształcenia dla kierunku studiów: Gospodarka przestrzenna, 2007, Załącznik nr 39 do Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki. Dz.U. 2007 Nr 164 poz. 1166 (uznane za uchylone).
- The dictionary of human geography, 2009. D. Gregory, R. Johnston, G. Pratt, M.J. Watts, S. Whatmore (eds.), Wiley-Blackwell, Oxford, UK.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny. Dz.U. 2016 poz. 380, tekst jednolity.
- Ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych. Dz.U. 2015 poz. 909, tekst jednolity z późn. zm.

- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami. Dz.U. 2015 poz. 1774, tekst jednolity z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska. Dz.U. 2016 poz. 672, tekst jednolity.
- Ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne. Dz.U. 2015 poz. 469, tekst jednolity z późn. zm.
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dz.U. 2014 poz. 1446, tekst jednolity z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Dz.U. 2015 poz. 199, tekst jednolity z późn. zm.
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. Dz.U. 2015. poz. 1651, tekst jednolity z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym. Dz.U. 2012 poz. 572, tekst jednolity z późn. zm.
- Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Dz.U. 2016 poz. 383, tekst jednolity.
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze. Dz.U. 2015 poz. 196, tekst jednolity z późn. zm.
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach. Dz.U. 2013 poz. 21 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji. Dz.U. 2016 poz. 64.
- Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o związkach metropolitalnych. Dz.U. 2015 poz. 1890.
- Wańkowicz W., 2010. Model rewitalizacji. Ujęcie krajowe i regionalne. W: K. Janas, W. Jarczewski, W. Wańkowicz, Model rewitalizacji miast. Instytut Rozwoju Miast, Kraków.
- Wańkowicz W., 2011. Rewitalizacja i planowanie przestrzenne stref społecznie wykluczonych. Poradnik. Instytut Rozwoju Miast, Kraków.
- Wańkowicz W., 2012. Rozwój miast – spójność, integracja, rewitalizacja. Problemy Rozwoju Miast 3, 47–58.
- Wańkowicz W., 2015. Prawne podstawy zarządzania krajobrazem. Politechnika Krakowska, Kraków.
- Wańkowicz W. (red.), 2011. Planowanie przestrzenne a rewitalizacja stref społecznie wykluczonych. Instytut Rozwoju Miast, Kraków.
- Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie ustanowienia europejskich ram kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie. Dz. Urz. UE C 111 z 06.05.2008.
- Zipser T., Mironowicz I., 2002. Stan nauczania w zakresie gospodarki przestrzennej w Polsce na tle tendencji europejskich. Referat wygłoszony na posiedzeniu plenarnym KPZK PAN, 27 listopada 2002 r. w Warszawie, niepublikowany.

Summary. The question about the model of education on spatial economy is the question about graduates and their tasks in space use and transformation. These tasks are the result of interactions the law in force, the social and economic development, as well as the culture of space use. Science makes it possible to describe and explain spatial phenomena, but space use is the effect of civilization development. The complexity of spatial economy leads to many variants of study programs. The qualification framework integrates these programs. This framework answers the question about graduates' knowledge and skills. This gave the possibility to open studies of engineering, master and postgraduate at the University of Life Sciences in Lublin. What remains is only extending the studies with doctoral studies.

Key words: spatial economy, spatial and regional planning, education model